O‘ZBEKISTONDA DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALARDA MOLIYAVIY MUNOSABATLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM JIHATLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “ Kapital bozori va moliyaviy texnologiyalar” kafedrasi professori Axmedov Xasan Ruzibayevich

Annotatsiya:

Mazkur tezisda O‘zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarda moliyaviy munosabatlarni takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Davlat ulushi mavjud korxonalarda moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, korporativ boshqaruvni rivojlantirish, byudjet bilan o‘zaro hisob-kitoblarni takomillashtirish hamda investitsion faoliyatni kuchaytirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijasida moliyaviy barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: davlat korxonasi, moliyaviy munosabatlar, korporativ boshqaruv, byudjet, dividend, investitsiya, moliyaviy barqarorlik.

KIRISH

O‘zbekiston iqtisodiyotida davlat ishtirokidagi korxonalar sanoat, energetika, transport, kommunikatsiya va strategik tarmoqlarning asosiy qismini tashkil etadi. Ushbu korxonalar mamlakat yalpi ichki mahsulotini yaratish, bandlikni ta’minlash hamda davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Shu bois ularning moliyaviy faoliyatini zamonaviy boshqaruv tamoyillari asosida takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarni transformatsiya qilish, korporativ boshqaruvni joriy etish, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda xususiy sektor bilan raqobatbardosh muhit yaratishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlarning asosiy maqsadi

korxonalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish va davlat aktivlaridan oqilona foydalanishdan iborat.

Biroq ayrim korxonalarda yuqori debitor qarzdorlik, past rentabellik, samarasiz xarajatlar hamda investitsion resurslardan yetarli foydalanilmasligi moliyaviy munosabatlarni yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, davlat va korxona o‘rtasidagi dividend siyosati, kapital qo‘yilmalarini moliyalashtirish hamda ichki moliyaviy nazorat tizimini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot maqsadi — davlat ishtirokidagi korxonalarda moliyaviy munosabatlarni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlarini ilmiy asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy adabiyotlarda davlat korxonalarining moliyaviy boshqaruvi korporativ boshqaruv, agentlik nazariyasi va davlat aktivlarini samarali boshqarish tamoyillari asosida o‘rganiladi. Jahon banki hamda OECD tadqiqotlarida davlat ishtirokidagi korxonalarda shaffof moliyaviy hisobot, mustaqil kuzatuv kengashi va dividend siyosatini takomillashtirish moliyaviy samaradorlikning asosiy omillari sifatida e’tirof etilgan.

O‘zbekiston sharoitida ham davlat aktivlarini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini keng joriy etish hamda ichki audit institutini rivojlantirish korxonalarning barqaror rivojlanishini ta’minlovchi muhim yo‘nalishlardan hisoblanadi.

II BO‘LIM. TADQIQOT METODOLOGIYASI VA NATIJALAR

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, iqtisodiy-moliyaviy baholash hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarning moliyaviy faoliyati,

predmeti esa davlat va korxona o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlarni takomillashtirish mexanizmlari belgilandi.

Moliyaviy munosabatlarni baholashda korxonalarning rentabellik darajasi, likvidligi, moliyaviy barqarorligi, kapital tarkibi, dividend siyosati va investitsion faolligi asosiy ko‘rsatkichlar sifatida olindi. Shuningdek, xalqaro korporativ boshqaruv tamoyillari bilan milliy amaliyot qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, davlat ishtirokidagi korxonalarda moliyaviy munosabatlarning samaradorligi ko‘p jihatdan korporativ boshqaruv sifatiga bog‘liq. Mustaqil kuzatuv kengashi faoliyatining kuchayishi, shaffof moliyaviy hisobot yuritilishi hamda ichki audit tizimining rivojlanishi moliyaviy intizomni sezilarli darajada oshiradi.

Korxonalarda dividend siyosatini aniq mezonlar asosida yuritish davlat byudjeti daromadlarining barqarorligini ta’minlaydi. Bunda sof foydaning bir qismini dividend sifatida davlatga yo‘naltirish, qolgan qismini esa modernizatsiya va investitsion loyihalarni moliyalashtirishga sarflash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Investitsion faoliyatni rivojlantirish maqsadida korxonalarda uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini kengaytirish, korporativ obligatsiyalar chiqarish hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bu ishlab chiqarish quvvatlarini yangilash va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, debitor va kreditor qarzdorlikni raqamli monitoring qilish, xarajatlarni byudjetlashtirish hamda moliyaviy risklarni muntazam baholab borish korxonalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi. Mazkur yondashuv davlat aktivlaridan samarali foydalanish va moliyaviy natijalarni yaxshilashga xizmat qiladi.

III BO‘LIM. MUHOKAMA, XULOSA VA FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlat ishtirokidagi korxonalarda moliyaviy munosabatlarni takomillashtirish korporativ boshqaruv, shaffof moliyaviy hisobot va samarali investitsion siyosat bilan uzviy bog‘liq. Korxonalarda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini to‘liq joriy etish investorlar ishonchini oshiradi hamda kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Davlat va korxona o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlarda dividend siyosatini iqtisodiy samaradorlik asosida yuritish muhim ahamiyatga ega. Sof foydaning ma’lum qismini rivojlanish jamg‘armalariga yo‘naltirish ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ichki audit va risk-menejment tizimini kuchaytirish samarasiz xarajatlarni kamaytiradi.

Raqamli moliyaviy boshqaruv platformalaridan foydalanish real vaqt rejimida pul oqimlari, qarzdorlik va investitsiya samaradorligini nazorat qilish imkonini yaratadi. Natijada boshqaruv qarorlarining tezkorligi va aniqligi oshadi.

Xulosa

Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, davlat ishtirokidagi korxonalarda moliyaviy munosabatlarni takomillashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omilidir.

Ikkinchidan, korporativ boshqaruv, ichki audit va xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini keng joriy etish moliyaviy shaffoflikni ta’minlaydi.

Uchinchidan, dividend siyosatini optimallashtirish hamda investitsion loyihalarni iqtisodiy mezonlar asosida tanlash korxonalarning uzoq muddatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, raqamli monitoring va risklarni boshqarish tizimlarini rivojlantirish davlat aktivlaridan samarali foydalanish hamda moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat mulkini boshqarish to‘g‘risida”gi Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasi “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.

4. OECD. Corporate Governance of State-Owned Enterprises. Paris, 2024.

5. World Bank. State-Owned Enterprise Reform. Washington, 2023.

6. Brealey R., Myers S., Allen F. Principles of Corporate Finance. 2020.

7. Ross S., Westerfield R., Jordan B. Fundamentals of Corporate Finance. 2022.

8. Damodaran A. Applied Corporate Finance. Wiley, 2021.

9. IFRS Foundation. International Financial Reporting Standards. 2024.

10. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi materiallari.